

Закрила на децата. Предоставяне на решения.

ПРОГРАМА ЗА РАБОТА С ДЕЦА И МЛАДЕЖИ С ПРЕДИЗВИКАТЕЛНО ПОВЕДЕНИЕ

„Благодаря за съдействието на екипа от Лумос за внесената светлина в работата ми с деца с предизвикателно поведение, за препоръките и оказаната помощ. След тяхната подкрепа вече знам как внимателно да се справям и по-добре да разбирам децата, с които се срещам.“

Възпитател от ДДУИ, участвал в Програмата за работа с деца с предизвикателно поведение

Въведение

По последни данни на Държавна агенция за закрила на детето в институциите за деца с увреждания в България има 112 деца/ младежи с агресивно, автоагресивно и девиантно поведение. Ако към тях прибавим и онези деца и младежи, които понякога (или доста често) проявяват неразбираемо и излизащо извън всякакви общоприети норми поведение, цифрата става значително по-голяма. Работата с тези деца и младежи, тяхното приемане и професионално третиране е истинско предизвикателство пред персонала, работещ с тях, както и пред процеса на деинституционализация в България.

Във връзка с процеса на деинституционализация и реализирането на проект „Детство за всички“ на дневен ред се постави въпроса за подготовката и преместването на тези деца и младежи от специализираните институции и настаняването им в различни форми на резидентни услуги. Това налагаше необходимостта да се помисли за стартиране на програми за подготовка за напускане на институциите. За някои деца този процес следваше да започне много по-рано и да бъде много по-специализиран, предвид техните поведенчески, психологически, социални и здравни особености.

След консултация с експерти от Държавната агенция за закрила на детето, Лумос взе решение да подкрепи екипите на ДДУИ Медвен, ДДУИ Крушари и ДДУИ Рудник при работата им с децата с предизвикателно поведение чрез реализирането на специализирана програма. С помощта на клиничните психолози Диана Асенова и Станимира Начева, както и на екипа на Лумос в България се създаде Програма за работа с деца и младежи с предизвикателно поведение.

През м. април 2012 г. Програмата стартира в ДДУИ Медвен и продължи до м. февруари 2013 г. В периода юни 2013 – юли 2014 г. паралелно се осъществяваха програми за подкрепа на деца и младежи с предизвикателно поведение в областите Добрич и Варна. За това време в програмата са участвали 34 професионалисти, работещи с 30 деца и младежи с предизвикателно поведение.

„По време на работата ни в Дом за деца с умствени увреждания (ДДУИ) във връзка с подкрепата на Лумос при реализирането на проект „Детство за всички“¹ ние се срещнахме с много хора, работещи в институциите. Тези хора поставиха пред нас трудностите и проблемите си, недоволството и непоносимостта си към проявите на една определена група деца. Деца, които с поведението си, предизвикваха персонала както в професионален, така и в човешки план. Тези деца често бяха наричани „луди“, „болни“, „увредени“...

**Диана Асенова,
Станимира Начева
(клинични психолози)**

¹С проект „Детство за всички“ се реализират първите мерки от Плана за действие към Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“, приет от Министерски съвет 2010 г. Това е проектът за деинституционализация на децата с увреждания, настанени в специализирани институции на територията на страната и се изпълнява от Държавната агенция за закрила на детето в партньорство с Агенцията за социално подпомагане и Министерство на здравеопазването. Проектът стартира през юни 2010 г. и е със срок 54 месеца.

Какво представлява Предизвикателното поведение?

Предизвикателното поведение се определя като **„социално анормална проява (прояви), с такава интензивност, честота или продължителност, че физическата безопасност на лицето или другите е поставена в сериозна опасност или поведение, за което има вероятност сериозно да ограничи или да попречи за използването на обичайните способности за комуникация”².**

Предизвикателното поведение засяга два много важни аспекта от човешкия живот – **сигурността и качеството на живот** и се свързва с нещо повече от увреждане или поведение, присъщо на дадено дете или младеж. Предизвикателното поведение поставя проблемите на детето и ги прави видими, а с това се увеличава шансът да се потърси подходящ начин за подкрепа на детето.

Предизвикателното поведение като общуване

Деца/ хората комуникират не само чрез езика и думите, но и чрез своето поведение. Това се отнася особено силно за тези, които не могат да общуват по конвенционалния начин, не са усвоили езика, не могат да говорят и да кажат на останалите какъв е проблемът и какво ги притеснява. Често проявите на предизвикателно поведение представляват послания и съобщения, които могат да ни кажат много за самия човек и качеството на неговия живот. Освен това, чрез предизвикателното поведение детето/ младежът всъщност комуникира с външния свят и в повечето случаи именно липсата на комуникация и невъзможността въпросният индивид да бъде въвлечен в процес на „нормално” общуване с друго човешко същество поражда подобен тип поведение.

Предизвикателното поведение като реакция

Предизвикателното поведение представлява реакция на индивида, често предизвикана не просто от определено увреждане, а от определена „предизвикателна” среда, в която индивидът е принуден да живее. Често това е и израз на незадоволството от начина, по който децата и младежите с различни увреждания и интелектуални затруднения живеят, невъзможността да общуват и да бъдат посрещани техните нужди. Много специалисти смятат, че предизвикателното поведение често се проявява там, където организацията на ежедневието е структурирана по начин, който е удобен и обслужва институцията или услугата и персонала, който работи, вместо самите клиенти, които имат нужда от подкрепа.

Кой участва в Програмата и защо точно тези хора?

За участие в Програмата за подкрепа на деца и младежи с предизвикателно поведение бяха поканени всички членове на екипите на институциите и на социалните заведения, които се интересуваха от темата и имаха желание да обогатят знанията си по нея. Бяха поканени всички (а не само специалистите), които имаха нужда да дискутират и да изкажат мнението си във връзка с децата, които проявяват предизвикателно поведение. Подсигурено беше време,

²Emerson, E. 1995. *Challenging behaviour: analysis and intervention with people with learning difficulties*. Cambridge: Cambridge University Press

както и повече информация на тези служители, за да могат по-ясно да дефинират желанието и отговорностите си към Програмата, в която се включваха. В тази връзка се проведе тримодулно входящо обучение. В рамките на обучението се въведоха базисни понятия и основни работни инструменти. Договорени бяха и механизми за организация и координация.

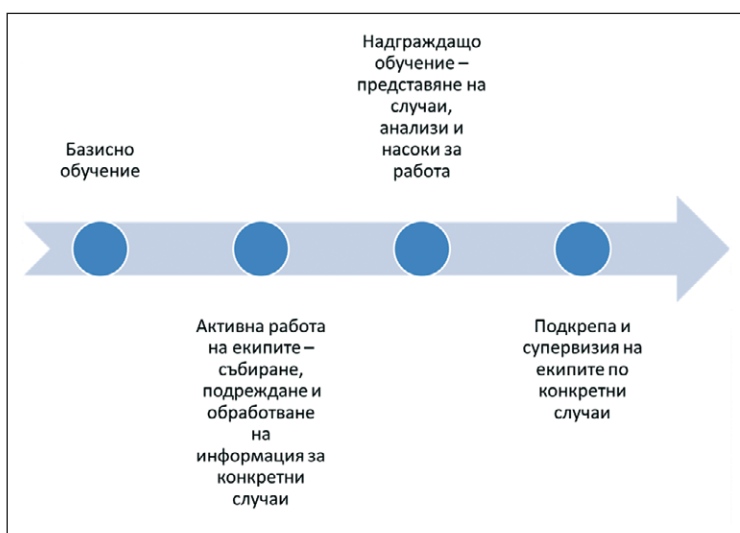
При реализацията на Програмата за подкрепа на деца с предизвикателно поведение ползвахме подкрепата на Весела Банова³, която системно супервизираше работата на клиничните психолози както по конкретните случаи, така и във връзка с начина, по който подкрепяха екипите.

Основни етапи на Програмата за работа с деца с предизвикателно поведение

Първи етап: Обучение на членовете на екипите при развитието на умения за наблюдение на децата с предизвикателно поведение.

На този етап от работата беше необходимо да се насочат екипите към провеждането на по-системни и по-детайлни наблюдения върху проявите на децата и цялостното им поведение. Специално внимание беше отделено на подготовката на екипите за наблюдения върху:

- начина, по който детето използва и приема погледа;
- как възприема гласа и как си служи с него;
- как детето използва тялото си;
- как присъства в пространството и как го използва;
- каква връзка прави с обектите и с хората;
- как се вписва езикът и как си служи с него.

Беше проведено тримодулно обучение за членовете на екипите и бяха представени основните формуляри за работа - **Формуляр за работа по случай**, отразяващ основните обстоятелства от житейската история на детето, **Формуляр за седмично наблюдение на дете**, който има за цел да постави акцент върху специфичните детайли от поведението на детето извън проявите на предизвикателно поведение и **Формуляр за описание на предизвикателно поведение**, който позволява да се проследи поведението на детето преди кризата, по време на самата криза и реакциите му след това.

³Весела Банова е клиничен психолог и психоаналитик. Работата и с психичното страдание на деца, изоставени от своите родители в домовете, я отвежда в областта на закрилата на децата в риск. От 2002 г. до 2008 г. е Зам.-председател на Държавната агенция за закрила на детето. От 2008 година работи в сдружение „Дете и пространство“ и активно участва в процеса на деинституционализация на децата в риск в България. През 2012 защитава докторска теза по социология на тема „Социални политики за закрила на деца в риск“. Тя е редактор и съставител на 15 сборника и наръчници в областта на приложната психоанализа и работата с деца в риск.

„За мен това обучение е от голямо значение, защото работя с деца с предизвикателно поведение. Трудно ми беше да работя с тях. Придобих много знания, практикувах ги и постигнах резултати. Ще продължа да посещавам обученията, за да науча още много неща и да бъда полезна на децата.“

Обратна връзка от специалистите

Втори етап: Подреждане, обработка и анализ на събраната информация и натрупаните наблюдения.

Този процес беше организиран под формата на екипна работа по случай. По време на разговорите и дискусиите се правеха опити за преформулиране на разбирането на специалистите за поведението на децата. Идеята беше да се измести фокусът от поведение, което е възприемано като „агресивно“ и „непоносимо“ към поведение, което разкрива страданието на детето и е негов специфичен начин да постави на дневен ред свой проблем и нужда. На този етап от подкрепата на екипите започна да се поставя акцент не само върху клиничните прояви на конкретното дете, но и върху предизвикателствата на средата, на които то реагира. Постепенно, заедно с екипите започваше да се разсъждава върху натрупаните наблюдения, да се формулират хипотези и да се изобретяват подходи за проверката им.

Трети етап: Обмисляне и извеждане на конкретни подходи за подкрепа на децата, основавайки се на събраната и анализирана информация, хипотезите, които са формулирани и на реалните ресурси на екипа да осъществи планирания подход.

КАКВО ХАРЕСВАТ ДРУГИТЕ В МЕН:

Помагам за част от ежедневните дейности в институцията и се справям добре.

Все по-често съм спокоен и може да разговаряте с мен.

Точно се ориентирам във времето. Познавам всички от институцията. Запознат съм с различните професии и животни.

КАКВО Е ВАЖНО ЗА МЕН В МОМЕНТА:

За мен е важен реда.

Да имам моменти на тишина.

Да ме оставят да помагам.

В групата ми има едно момиче, което ми е приятелка и винаги се радвам като е наблизо.

Важно е и да мога да продължа да попълвам албумчето си.

Четвърти етап: Подкрепа и супервизия на екипите при работата им с конкретните деца. Периодично се провеждаха срещи с екипите, на които се обсъждаше развитието на всеки отделен случай, какво се е променило в средата, в поведението, вярна ли е изведената хипотеза и т.н.

На финала на работата по Програмата, съвместно с екипите, се подготвиха „визитки“ (Профил в една страница) за децата и младежите. Тази „визитка“ в достъпен вид представя всички „открития“ за детето и съдържа:

- снимката на детето;
- насоки за това кои са условията и подходите, които улесняват комуникацията с детето;
- много кратко описание на конкретни важни поведения на детето и начина, по който е подходящо и съответно неподходящо да се постъпва в тези моменти;
- данни за това какво е важно за детето;
- какво харесват другите в него.

Подобна информация ще е от полза и на новите екипи, които ще посрещнат детето в близко бъдеще.

Примери от практиката⁴

„В периодичните и ежемесечни срещи, които провеждахме, вземаха участие специалистите, пряко работещи с децата/ младежите, както и служители от социалните служби, общината и доброволци. По време на срещите бяха ползвани уменията за наблюдение и оценка на всички, за да се стигне до индивидуалните конкретни препоръки за всяко дете. „Страничния“ поглед върху ситуацията от колеги и експерти, обсъждането в екип даваха цялостната картина по случая. Важни бяха и нагласата на всички да бъдем отворени към проявите на децата, желанието да се докоснем до вътрешният им свят и отговорността до споделим и да приемем личните си чувства. Споделянето по време на тези срещи като пъзел редеше историята на предизвикателното поведение на всяко дете/ младеж. И тогава те се превърнаха от „случаи“ в личности с индивидуалност и собствена идентичност.“

**Диана Асенова,
Станимира Начева
(клинични психолози)**

Пример 1

„Иван. Малко, красиво момче с умни очички, блестящи като звездички. Забелязах го от страни, но нямах възможността да го наблюдавам и комуникирам с него отблизо.

За семейната му история разбрах, че е роден в семейство, което има сключен брак и за малко е отглеждан в семейна среда. Има по-малка от него сестра, която учи в помощно училище.

Иван бърбори много, повтаря чути думи и разбира думите буквално. Познава частите на

⁴Имената на децата са променени

тялото си. Обслужва се сам. Храни се самостоятелно, правилно и чисто. Няма предпочитания към определена храна. Изпълнява поръчки и задачи, поставени от мен. За него е много важно да помага с оправянето на леглата, подреждането на обувките, събирането на прането.

Иван е любвеобилен. Раздава прегръдки без задръжки както на персонала, така и на децата, които той приема. Той не може да чете, но постоянно гледа графика, посочва с пръст и казва кой ще дойде на смяна.

Един ден след като стана от сън и не намери любимия си панталон Иван реагира бурно. Агресията му се превърна в автоагресия. Започна да си хапе ръцете до кръв и да се наранява. Легна на пода, изпъна крака и заблъска всичко наоколо. Съблече се гол и остана така, докато си постигне целта. Ситуацията беше трудна за овладяване. Казах му „Хубавите креватчета, хубавите завивки, чистите чаршафи правят нашата спалня много красива и приятна за спане.“ Постепенно се успокои. Разбрах, че предизвикателното му поведение възниква, когато му се пречи да постигне целта си и не му се дава възможност да прояви нарастващата си самостоятелност.

След първото обсъждане на случая се оформиха няколко основни насоки за работа. Разбрах че е важно да се грижим за обектите, които Иван предпочита – панталони, обувки, чаршафи, одеяло. Нужно е да му осигурим моменти на почивка от шума в групата и да му предоставим спокойствие и усамотение. Да не се чуват заповедно думите „ела“, „стой тук“, „недей“, „трябва“, а да му се говори индиректно. След препоръките, започнах да се интересувам повече от Иван. През тези месеци той направи много крачки. Между мен и Иван се създаде специална връзка и общуване. Иван се промени, започна да говори повече и сега има голям запас от думи, прави прости изречения, разбира се какво говори и какво иска.

Сега Иван помага на всички. Приемат го като помощник. Започна да пренася чистото бельо по леглата. Оправя ги като избира за всяко легло подходящ чаршаф, шалте, одеало. Знае любимите завивки на децата. След като си легнат минава по спалните и ги завива, казва им лека нощ, подрежда им обувките и дрехите и си ляга спокоен и заспива. Все още има моменти, когато не може да понесе да се раздели с панталона си. Тогава му казвам: „Не е ли по-добре днес да облечеш жълтия панталон“. Научих се, когато го видя напрегнат, да казвам ей така в пространството: „Децата са жадни“, „Има деца без чорапи“, „Тая блузка е малка“, „Телевизорът не работи“, „Кой ще извика“ и той веднага отива да го свърши. Благодаря за съдействието на екипа от Лумос за внесената светлина в работата ми с деца с предизвикателно поведение, за препоръките и оказаната помощ. След тяхната подкрепа вече знам как внимателно да се справям и по-добре да разбирам децата, с които се срещам.“

**Възпитател от ДДУИ, участвал в
Програмата за работа с деца с предизвикателно поведение**

„Чрез това обучение си дадох сметка, че придружавайки дете с т. нар. „умствена изостаналост“ всъщност аз не бездействам. Аз помагам на това дете да си събере тялото, а в последствие – да измести своите странности и предизвикателно поведение към „по-общоприето“ за околните поведение. Много ми беше полезно за бъдещата работа!“

Обратна връзка от професионалистите

„Аз мисля, че предизвикателното поведение на детето е един много голям и сложен процес, който много от хората, които не работят в тази сфера, не могат да разберат. На това обучение си дадох сметка, че когато работя с т.нар. дете с умствена изостаналост и си мисля, че не съм постигнала нищо спрямо неговото развитие означава всъщност, че съм помогнала на детето в много насоки за неговото развитие и неговото разбиране. Аз съм била част от самото него. Мисля, че е добре да има такива срещи с хора, които работят в тази сфера.“

Обратна връзка от специалистите

Пример 2

„Запознах се с Полина, когато започнах работа в ДДУИ. Нямахме как да не я забележа сред другите деца, защото тя имаше склонност да се съблича съвсем гола и настояваше да прекарва така почти целия ден седнала в инвалидната си количка. Собствената ѝ голота не я притесняваше по никакъв начин и тя не изпитваше никакъв срам. Въпреки че може да се облича, Полина предпочита да се съблича. Полина имаше и сериозни автоагресивни прояви, изразяващи се в силни удари по лицето. С времето установихме, че преди проявите на силна автоагресия, Полина показваше особено поведение. Погледът ѝ блуждаеше, не реагираше на гласа, след което започваше да се удря. Начина, по който Полина спи също е много специфичен. Има вечери, в които тя спи спокойно, но има и много вечери, в които без никаква причина започва да вика, настоятелно маха дюшека си заедно с чаршафите, държи да легне върху таблата на леглото или направо върху теракота. Забелязахме, че когато преградим празната страна на леглото ѝ с друго легло, момичето съумява да легне върху дюшека и да не отстрани чаршафите си. В тези моменти Полина се завива със завивките плътно през глава.

Представихме случая на Полина в Програмата за подкрепа на деца и младежи с прояви на предизвикателно поведение. Обсъдихме внезапния и неочакван начин, по който започват автоагресивните ѝ действия, необходимостта от реално преместване от мястото, което видимо я напруга. Изградихме хипотезата, че има моменти, в които като че ли стаята и предметите стават прекалено реални и живи за Полина. Тогава тя започва да вика, а после и да се самонаранява по жесток начин. Знаехме, че ако в този момент изведем Полина от стаята и направим с нея малка разходка, тя много рядко продължаваше да вика. Затова решихме да се притечем на помощ на Полина още когато започнат първите ѝ викове. Щом чуех Полина да вика, аз влизах в спалнята ѝ и я извеждах от стаята. Забелязах, че това помага много. Водех я в трапезарията, до прозореца. Там прекарваше около 2 часа, след което отново започваше да вика и се налагаше ново преместване.

По време на срещите и супервизиите с клиничните психолози получихме и насоки, касаещи моментите, когато Полина внезапно започваше да се удря по лицето. В такива моменти често се изкушавахме да повишим тон, приканвайки Полина да спре да прави това. Тъй като това ни поведение обикновено претърпяваше неуспех, решихме да опитаме да говорим не на Полина, а на нейните ръце, които безмилостно удряха лицето ѝ. Странно, но това имаше ефект.

От позицията на времето си даваме сметка, че беше нужно време, както на нас, така и на Полина, за да направи прехода от викането без причина към викането, за да ни повика. Беше нужно време, за да се направи прехода от това да седи гола към това да намери обект и човек, който да ѝ помогне да прикрие голотата си.”

**Възпитател от ДДУИ, участвал в
Програмата за работа с деца с предизвикателно поведение**

„Срещите ни с Вас ме научиха на търпение. Научих се да наблюдавам внимателно и да изслушвам. Благодаря Ви!

Обратна връзка от професионалистите

Пример 3

„Марин от 3 годишен е настанен в Дом за деца с умствена изостаналост. За него знаем, че е роден от втора бременност на майка с психично разстройство. Родил се е преждевременно с ниско тегло. На 40 дневна възраст бил настанен в Дом за медико-социални грижи за деца. Когато Марин пристига в институцията, забелязахме неговата прекомерна подвижност и галювност, така че той бързо стана един от любимците на персонала. С времето разбрахме, че той чува и разбира всичко, което му казваме, но не може да говори. В определени моменти забелязваме, че Марин се опитва да повтаря думи, чути от нас, като имитира не само думите, но и интонацията им. Марин не контактува с другите деца и младежи. Той често седи в занималнята и се клати. Забелязали сме, че предпочита да има опора на гърба си. Стойката му е специфична, а тялото изглежда изпънато и напрегнато.

Сега Марин е на 17 годишна възраст. Откакто влезе в пубертета, започна да става все по-напрегнат и все по-често проявяваше предизвикателно поведение. Когато беше неспокоен, стоеше до прозореца, гледаше през него и издаваше звуци. Случваше се и да го счупи. Беше силно привлечен от всякакви кабели, електроуреди, електротабла, ключове, шалтери, контакти, разпределителната кутия. Когато видеше някой от тези обекти, Марин бързо го дръпваше и отскубваше. Поради тези прояви ние много се тревожихме за него и за начина, по който е подходящо да работим с него.

През м. ноември 2013 г. получихме няколко насоки за подкрепата на Марин по Програмата „Работа с деца с предизвикателно поведение“. Първата насока беше свързана с това да организираме за него едно специално ателие, в рамките на което, придружаван от един конкретен възрастен, Марин да има възможност да реди пъзели и да подрежда конструкции.

Това бяха дейности, които Марин се съгласяваше да извършва и които успокояваха тялото му за малко време. В рамките на това ателие с посредничеството на пъзелите, конструктурите и рисунките възпитателят можеше да изгражда с Марин една по-специална връзка, регулирана от постоянството на мястото, в което се случваха срещите, постоянството на продължителността им и постоянството в начина, по който се организираха. С Марин си подавахме парченца от пъзела и търсехме мястото им в картината. Извън тези специални моменти, в които Марин участваше в ателието, той продължи да бъде напрегнат, като дърпаше, изкубваше и унищожаваше кабелите, ключове, контактите. Тези висящи и стърчащи предмети много занимаваха Марин и той не можеше да им устои по никакъв начин. Необходимо беше да се намесваме в тези моменти, като се „караме“ на кабелите и изискваме от тях да „оставят Марин на мира“ и в същото време беше нужно да му предлагаме да се ангажира с други дейности, които заедно с него да правим. Започнахме да се караме на висящите предмети всеки път, когато Марин посегнеше към тях. Той се смееше, криейки ръце в ръце, но не посягаше към контактите. С времето се наложи много пъти да се „разправяме“ с контактите. Често на нашите коментари Марин реагираше с изненада, последвана от смях, но се възпираше да дърпне кабела и все по-често ни се доверяваше. Интересът към висящите предмети намаля и нашите думи успяваха да бъдат по-важни от кабелите за Марин. Постепенно Марин премина към нова зона на интерес. Стойки в тоалетната той пълнеше с парцали и дребни предмети тръбите и каналите. Наложих се многократно да ги вадим, за да отпушим запушената канализация. Въпреки това като цяло поведението му беше по-спокойно както в институцията, така и на двора. Наистина първоначално насоките, които получихме по Програмата ни се сториха много странни, но все пак решихме да опитаме, защото до този момент спрямо Марин бяхме приложили всичко, за което се бяхме сетили.

Сега... Продължаваме да рисуваме с Марин, но сега вече има значение да събираме рисунките му и да го уверяваме, че ще ги пазим...”

Възпитател от ДДУИ, участвал в Програмата за работа с деца с предизвикателно поведение

„Надявам се повече хора да разберат / осъзнаят, че в работата с деца с предизвикателно поведение е по-важно да „правим“, така че децата да ни позволят да влезем в техния свят, а не да се опитваме да ги „засмукваме“ в нашия.

Обратна връзка от професионалистите

Изводи от прилагането на Програмата за работа с деца и младежи с предизвикателно поведение:

- **Предизвикателното поведение не е диагноза.** То по-скоро е израз на проблеми, обусловени от лични и социални фактори, а често и от тяхната комбинация и взаимосвързаност. Въпреки че личностните и индивидуалните особености (увреждане, емоционална или физическа травма) могат да доведат до различни прояви на предизвикателно поведение, не трябва да се омаловажават и социалните условия на живот, които също определят поведението на хората.
- **Предизвикателното поведение е форма на комуникация.** Със своето предизвикателно поведение децата/ младежите ни казват много неща за себе си. Освен това, тъй като общуването с друго човешко същество е изключително важно за всеки човек, именно липсата на общуване или невъзможността да общуваш с другите и да бъдеш разбран често пъти води до предизвикателно поведение.
- **Причините са важни, независимо от диагнозата и степента на увреждането.** Предизвикателното поведение не се поражда от само себе си, зад неговото проявление винаги има определени причини и тяхното изясняване е в основата на ефективната работа с децата и младежите с такова поведение.
- **Уважението към детето и зачитането на неговите различия е изключително важно** и именно то е в основата на всяка една ефективна интервенция.
- **Никой друг освен членовете на екипа на институцията не познават по-добре децата** и те са тези, които по силата на ежедневната си работа са изградили връзки с тях. Те са тези, които са относително константна величина в живота на детето и разполагат с потенциал за въздействие. В този процес ние предложихме подкрепа на екипа на дома и ги подкрепихме в малките стъпки, които правят, за да променят средата около децата и да проявяват по-голяма толерантност и уважение към особеностите им.
- **Предизвикателното поведение има своето логично обяснение.** Появата му е свързана с определена субективна логика на детето. Тази логика следва да бъде установена преди да се предприемат мерки за премахването на едно или друго поведение/симптом. Именно поради това подкрепата при децата с прояви на предизвикателно поведение не се изразява в елиминирането на конкретното поведение (прибързаното му премахване може да доведе до появата на други проблеми и поведения), а преди всичко в подкрепа за облекчаване на симптома и изработване на други по-поносими за детето и по-социално приети поведения.
- **Средата, обкръжението и начина на живот оказват силно влияние върху поведението на децата.** Поради това се фокусираме и върху тях, а не само върху детето с неговите проблеми и увреждания.

Препоръки

По време на работата, успяхме да идентифицираме няколко зони, които могат да провалят работата по Програмата за деца с предизвикателно поведение и да върнат в изходна позиция вече постигнати резултати. Ето някои от тях:

- **Непоследователност** – ако препоръките се случват спорадично и няма последователност в прилагането им. Разбираме напълно затрудненията от факта, че грижата в институциите е организирана на смени. Затова е необходимо да се търсят начини за приемственост при работа по препоръките. В тази връзка е добре да бъде организиран достъп до препоръките на всички членове от екипа, имащи пряк контакт с децата.
- **Големината на групата** – не е препоръчително броят на деца/ младежи в група да надвишават 10 – 12. Ако са повече, би затруднило работата по Програмата и би снизило ефективността. Трудно се работи индивидуално, ако трябва да се опазва здравето и живота на много деца/ младежи в една група.
- **Неразбиране/ неприемане** – ако няма единомислие от ползата и ефективността на работата по Програмата. Всички членове на екипа трябва да бъдат обединени около идеята, че промяната е възможна и реална, но тя започва от нас, възрастните, които се срещаме и изграждаме връзки с децата/ младежите. Необходимо е да имаме единомислие по въпроса, че промяната в поведението на децата/ младежите облекчава тяхното психично здраве, а също така нашето взаимодействие с тях.
- **Готовност да въвеждаме известни промени в организацията на средата** – много често от децата се изисква да се адаптират към ритъма, наложен от институцията и зададен от екипа. Работейки с деца с предизвикателно поведение, сме поставени в положение да адаптираме институцията към ритъма на децата. Това изисква промяна в гледната точка, трансформиране на част от организацията на процеса в институцията. Изисква и гъвкавост, за да не се пренебрегват нуждите на нито едно дете, без да се нарушава интереса на групата и без да се поставят неизпълними цели пред екипа.
- **Прилагане на качествено различен подход при работата с деца/ младежи с предизвикателно поведение** - Много често при работата с тези деца/ младежи фокусът се поставя върху видимото поведение и се пропуска обстоятелството, че всяко едно поведение преди всичко е комуникация и че в основата на поведенческата реакция стоят сложни механизми, които се задвижват по различни причини. Тези причини следва да бъдат внимателно тър-

сени, изследвани, проверявани и съобразявани, когато се търси адекватният подход към всяко едно дете/ младеж. Съществува риск деца с предизвикателно поведение да бъдат обособени единствено въз основа на поведенческите си характеристики. Подобна класификация би ограничила възможността за индивидуален подход и подкрепа, адекватна на нуждите на всяко конкретно дете. Именно поради това е необходимо да се постави акцент върху изследването на механизмите, водещи до проява на конкретното предизвикателно поведение и да се отделя достатъчно време за определяне и анализ на конкретните причини за такова поведение. Това налага дългосрочен процес на обучение и подкрепа на специалистите, които ще се грижат и ще работят с такива деца в ЦНСТ.

„Нашата среща беше много ползотворна. Като глътка чист въздух, в която видях нови пространства за работа с деца с „умствена изостаналост“. Покажете ми, че моите усилия не са напразни, въпреки че невинаги виждах резултатите. Благодаря Ви!

Обратна връзка от специалистите

Благодарим за работата по брошурата на:

Станимира Начева, клиничен психолог

Диана Асенова, клиничен психолог

Весела Банова, клиничен психолог и психоаналитик

**Ръководителите и екипите на ДДУИ Медвен, ДДУИ Рудник, ДДУИ Крушари, ДМСГД Добрич,
ЦНСТ Добрич, Дневен център за деца с увреждания Крушари**

Община Добрич

Община Долни чифлик

Община Крушари

Община Котел

Лумос е международна неправителствена организация, основана от автора Дж. К. Роулинг, която работи за прекратяване на институционализацията на деца по света. Лумос работи в няколко държави с техните правителства за промяна в образователната, здравната и социалната система за грижи за деца и техните семейства и помага на децата да бъдат преместени от институции в семейна среда.

Закрила на децата. Предоставяне на решения.

За повече информация посетете нашата интернет страница www.wearelumos.org .
Намерете ни в Twitter или във Facebook или ни пишете по електронната поща на info@lumos.org.uk

Фондация Лумос, основана от Дж. К. Роулинг, дружество с ограничена отговорност, регистрирано в Англия и Уелс под № 5611912. Регистрирана благотворителна организация под № 1112575.

© Lumos 2014 г. Всички права запазени.